

بررسی چگونگی توسعه فرهنگ پایدار محیط زیست شهری براساس الگوی برخی شهرهای پیشرفته جهان

علی صالحی قلعه سری^۱، عارفه مبینی^۲، رقیه قزنجای^۳، معصومه اسفندیاری^۴، زهرا بالویی جامخانه^۵

چکیده

موضوع مهمی که در آستانه قرن جدید، مشغله ذهنی متخصصان محیط زیست است این مسئله می باشد که (هم اکنون) برای آموزش شهروندان در روابطشان با کره زمین چه اقداماتی صورت می گیرد. منظور از محیط زیست شهری، فضاهای انسان ساخته، ساختمان ها و ساختارهایی است که در شهرک ها و شهرها می یابیم، این در برابر حیات وحش (که در آن هیچ ردپایی از انسان نیست یا رد اندکی هست) و یا در برابر خارج از شهر، روستایی قرار می گیرد که (در آن محیط طبیعی و فرآیندهای) آن را انسان ها اداره می کنند اما آن ها را نیافریده اند.

هدف پژوهش حاضر بررسی چگونگی توسعه فرهنگ پایدار محیط زیست شهری می باشد. روش تحقیق، کتابخانه ای است. با توجه به یافته های پژوهش حاضر نتیجه گرفته می شود، عواملی از قبیل: کنترل و هدایت درست فاضلاب های کارخانجات و منازل مسکونی، آموزش شهروندان در زمینه احترام به طبیعت و محیط زندگی، اجرای طرح پلیس محیط زیست در مدارس و محلات و به کارگیری الگوی نظافت شهری در کشورهای پیشرفته، در توسعه و گسترش فرهنگ محیط زیست شهری دارای اهمیت بسیاری می باشند. کشور ایران به لحاظ دارا بودن نیروی جوان بسیار غنی می باشد که به عنوان سرمایه های یک کشور تلقی می شوند. لذا می توان با قرار دادن افراد جوان در معرض تجربه های تازه تر، دیدگاه های آنها را در مورد مسائل زیست محیطی شهر تغییر داد؛ تا بدین ترتیب خودشان و محیط زیست اطرافشان را بهتر بشناسند.

واژگان کلیدی: توسعه، فرهنگ پایدار، محیط زیست شهری، الگو.

۱. کارشناسی ارشد جغرافیا - دانشگاه آزاد اسلامی واحد ساری و دبیر آموزش و پرورش شهرستان نکا، نویسنده مسئول

Asalehi.neka@gmail.com

۲. لیسانس علوم اجتماعی - دانشگاه فرهنگیان مازندران و دبیر آموزش و پرورش شهرستان نکا

۳. فوق لیسانس علوم اجتماعی - دانشگاه فرهنگیان مازندران و دبیر آموزش و پرورش شهرستان نکا

۴. کارشناسی ارشد فقه و الهیات و دبیر آموزش و پرورش شهرستان نکا

۵. لیسانس علوم اجتماعی - دانشگاه فرهنگیان مازندران و دبیر آموزش و پرورش شهرستان نکا

مقدمه

بسیاری از مادر نقاط شهری، جایی که به راحتی فراموش کرده‌ایم طبیعت در حلقه ای بسته در حال فعالیت است، زندگی می‌کنیم و به این امر که با محدودیت منابع و امکانات روبه‌رو هستیم توجه نمی‌کنیم. شهرهای بزرگ، چرخه طبیعی مواد را می‌شکنند و اثرات زیانباری برای محیط زیست به بار می‌آورند. اما کم‌ترین حساسیت را برای حفظ منابع و طبیعت دارا هستند. در حال حاضر بشر با چالش بی‌سابقه‌ای در زمینه‌های زیست محیطی مواجه شده است. (ساسان پور، ۱۳۸۸: ۲۰۹)

آموزش محیط زیست در جهان پیشرفته تازگی ندارد، بلکه بخشی از نظام آموزشی آن کشورها را در بر می‌گیرد. در برنامه ریزی‌های درسی کشور ما آموزش محیط زیست موضوعی فراموش شده به شمار می‌رود. نه تنها در مدارس بلکه در سطح دانشگاه‌ها نیز نسبت به آن عنایتی ندارند. ما همواره مشاهده نموده‌ایم که بسیاری از ساکنان این مرز و بوم در شهرها ته‌سیگار و پس مانده غذای خود را از پنجره خودرویشان به بیرون پرت می‌کنند. آیا اغلب پدر و مادرها به کودکان خود می‌آموزند که پس مانده میوه و خوراکی خود را به خیابان نریزند؟ همچنین مشاهده می‌کنیم در «روز طبیعت» (سیزده بدر) چمن نارس و شاداب طبیعت زیر دست و پای شهروندان له و پیمال می‌شود. درخت‌ها جهت برپایی آتش شکسته می‌شوند و جوی آب کنار خیابان در روزهای ویژه‌ای پر می‌شود از زباله‌های شهروندان و ... آنچه امروزه مشاهده می‌کنیم پیامد عدم آموزش است. علت دگرگونی و تخریب، ناآگاهی، یا عدم توجه به محیط اطراف به دلیل کمبود آموزش‌های علمی و کارشناسانه و نیز خودخواهی انسان و پشت پا زدن به ارزش‌ها و آداب و رسوم گذشته در جهت حفظ و حمایت از آن بوده است. (حیدری، محرم نژاد، ۱۳۸۵: ۷۱)

باید خاطر نشان کنیم که ما تنها یک زمین داریم. آیا سکوت در مقابل این تخریب‌ها جایز است؟

بیان مسئله

حیات انسان امروزی، به طور عموم در فضاهای شهری با پیچیدگی‌های خاص خود سپری می‌شود. در نیمه دوم قرن بیستم الگوی شهرنشینی و شهرگرایی به یک روند رشد بسیار سریعی وارد شده بود. این امر باعث شد تا به جای فضاهای باز و سبزی که برای استفاده عموم اختصاص داده شده بود، سازه‌ها و ساختارهای متفاوت شهری جایگزین آن گردد. اما امروزه اهمیت آن‌ها روز به روز پدیدارتر می‌شود. (محمدی زاده، ۱۳۸۸: ۱۱) موضوع مهمی که در آستانه قرن جدید، مشغله ذهنی متخصصان محیط زیست است این مسئله می‌باشد که برای آموزش شهروندان در روابطشان با کره زمین چه اقداماتی صورت می‌گیرد. (پالمر ۱۳۸۲: ۱۳)

هدف از آموزش محیط زیست، در اولویت اول، پرورش افراد فعال و آگاه نسبت به محیط زیست خود و مسئولیت در قبال آن است. برای نیل به این هدف، آموزش محیط زیست باید شناخت افراد را نسبت به واکنش‌های متقابل به جنبه‌های فیزیکی، بیولوژیکی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی

محیط زیست و وابستگی و ارتباط پیچیده میان توسعه اجتماعی - اقتصادی و بهبود محیط زیست افزایش دهد. (محرّم نژاد، ۱۳۹۱: ۴۰)

بنابر اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می گردد. از این رو فعالیت های اقتصادی و غیر آن که با محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند ممنوع است. (اداره نظارت و بازرسی، ۱۳۸۴: ۶)

کشور ایران به لحاظ دارا بودن نیروی جوان بسیار غنی می باشد و به عنوان سرمایه های یک کشور تلقی می شوند. لذا می توان با قرار دادن افراد جوان در معرض تجربه های تازه تر دیدگاه های آنها را در مورد مسائل زیست محیطی شهر تغییر داد تا بدین ترتیب خودشان و محیط زیست اطرافشان را بهتر بشناسند. متأسفانه در ایران و نظام برنامه ریزی و مدیریت شهری آن به موضوع آموزش جوانان در جهت پایداری محیط زیست شهری بی توجهی شده است. این مسئله برای ارائه پایش مسائل محوری، شاخص ها و اندازه گیری سطح رضایت و پایداری محیط زیست (به خصوص در شهرها به عنوان کانون اصلی زیست و زندگی انسان) و مسائل و مشکلات در ارتباط با آن وجود نداشته و ندارد.

ضرورت تحقیق

دهه های چندی است که برنامه ریزان و مجریان سیاست های توسعه اقتصادی، پیشرفت و رفاه عمومی را بهانه قرار داده اند تا به تولید انبوه وسایل و امکانات دست یابند، به طوری که فرهنگ مصرف زدگی را در بین جوامع رواج داده و برای رسیدن به این هدف، تهی سازی و تخریب محیط زیست را در سرلوحه کار خود قرار دادند. ولی در سال های اخیر نتایج این تصمیم گیری های شتاب زده و خط مشی های غیر معقول به طور محسوس آشکار شده است.

بنابراین برای رسیدن به توسعه پایدار یعنی توسعه ای موزون و با حفظ ارزش های زیست محیطی، باید به تحول فرهنگ زیستی جوامع اندیشید تا مردم تشکیل دهنده جوامع، منش خود را با پایداری و پویایی طبیعت تطبیق دهند. پایداری محیطی وقتی تحقق می یابد که اطلاعات زیست محیطی در میان مردم گسترش یافته و مشارکت مردم و آموزش های زیست محیطی در حفظ و حراست از آن دو چندان گردد. بدون حمایت مردم، جهش به توسعه نیز مشکل آفرین خواهد بود. بنابراین آموزش مردم در زمینه محیط زیست الزامی است چرا که می توان با ایجاد تغییر در مبانی فکری و اعتقادی مردم، عملکرد آنان را دگرگون و یا بهتر بگوییم متحول ساخته، و می توان دور نهای توسعه پایدار را با الگویی مناسب پیش بینی کرد. (طراوتی، ایافت، ۱۳۷۷: ۶۹)

اهداف پژوهش

هر تحقیقی برای اینکه مقصودش را بیان کند و آنچه را که به دنبالش می گردد رخ نمود سازد بایستی در ابتدای کار اهداف خود را به تصویر بکشد. تحقیق حاضر که به دنبال بررسی نقش آموزش

زیست محیطی جوانان در پایداری محیط زیست شهری می باشد اهداف زیر را جستجو می نماید:

هدف کلی

بررسی چگونگی توسعه فرهنگ پایدار محیط زیست شهری

سوال اصلی

- در کشورهای پیشرفته، جهت توسعه فرهنگ پایدار محیط زیست شهری چگونه عمل می کنند؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تعریف مفاهیم و اصطلاحات تحقیق

- طبیعت

یکی از واژه های دارای مفهوم مبهم، کلمه ی «طبیعت» است، زیرا به تمام موجوداتی که پروردگار در جهان بی انتها آفریده است، طبیعت گفته می شود، به عبارت دیگر «طبیعت» در لغت دارای معانی مختلفی است، چنان که در علوم مختلف نیز دارای اصطلاحات گوناگونی است. «طبیعت» از ماده «طبع» به معنای مجموعه پدیده ها و موجوداتی است که دست بشر در پیدایش آن ها دخالتی نداشته است. طبیعت «به معنای نهاد، سرشت، فطرت، ماده و جهان ماده نیز آمده است. دانشمندان قدیم آب، باد، خاک و آتش را طبایع اربعه می گفته اند.» (خاکسار، مازندرانی، ۱۳۸۸: ۲۴)

- کره زمین

کره زمین را بر مبنای معیارهای زیست محیطی به بخش های زیر تقسیم می کنند:

(۱) لیتو سفر (کره سنگی)

(۲) پدوسفر (کره خاکی)

(۳) هیدروسفر (کره آبی)

(۴) اتمسفر (کره هوا) (بنان، ۱۳۵۱: ۱۲۰)

حال با تعاریفی که انجام شد می توان محیط زیست را این گونه تعریف کرد:

- محیط زیست

«محیط زیست» عبارت است از دنیای طبیعی به عنوان یک کلیت، یا مکان جغرافیایی خاص که انسان، جانوران و گیاهان در آن زندگی می کنند (مثنوی، ۱۳۹۰: ۵۹) به عبارت کلی «محیط زیست» به تمامی محیطی اطلاق می شود که انسان به طور مستقیم و غیر مستقیم به آن وابسته است و زندگی و فعالیت های او در ارتباط با آن قرار دارد. (پژومان، ۱۳۸۱: ۵۸)

- محیط

به مجموعه ای از شرایط خارجی و تاثیرات وارده ناشی از آن ها بر زندگی یک موجود زنده اطلاق می گردد. طبق تعریف، محیط شامل هوا، آب و خاک و روابط بین آن ها و کلیه موجودات زنده می باشد. (حاتمی، رضوی، ۱۳۸۳: ۲۴) مفهوم محیط اساسا با جنبه های کاربردی محیط زیست سرو کار دارد.

محیط هر موجود زنده عبارت است از مجموعه ی عوامل بیجان و جاندارى که موجود زنده را در مکان مشخص و زمان معین تحت تاثیر قرار می دهند. به عبارت دیگر هر یک از محیط های موجود بر کره زمین، به مثابه جزئی از کل سیستم عمل می کند و عملکرد واقعی آن ها همواره در چهارچوب سیستم کل یا زیست کره قابل درک و توجیه است. (شیرانی بیدآبادی، ۱۳۹۰: ۲۲)

– انواع محیط زیست

محیط زیست تقسیمات متعددی دارد. یکی از این تقسیمات تکیه بر تقسیمات سنتی محیط زیست است که آن را به سه بخش تقسیم می کنند.

الف- محیط زیست طبیعی

محیط زیست طبیعی به آن بخش از محیط زیست اطلاق می گردد که در تشکیل آن بشر نقشی نداشته، بلکه از موهبت های خدادادی است و ماهیت اصلی خود را حفظ نموده است که شامل جنگل ها، مراتع، کوه ها، دشت ها، رودخانه ها، دریاها، باتلاق ها، چشم اندازها می گردد. عوامل تشکیل دهنده محیط زیست طبیعی شامل عوامل جاندار گیاهی و جانوران و عوامل بی جان خاک، آب و هوا می باشد. (مبصر، ۱۳۸۶: ۱۸)

ب- محیط زیست اجتماعی

محیط اجتماعی جامعه ای است که در آن زندگی می کنیم و کلیه کسانی که به نحوی با آنان در تماس هستیم را شامل می شود. (هرسینی، ۱۳۸۷: ۱۸) از خانواده گرفته تا همسایگان، فروشندگان و همکاران اداری، راننده تاکسی و خلاصه تمام کسانی که بر ما تاثیر می گذارند و ما را تحت تاثیر قرار می دهند، تشکیل دهنده محیط اجتماعی ما می باشند. در این رابطه نه تنها افراد بلکه کلیه سازمان ها و نهادهای اجتماعی نیز، بخشی از محیط زیست اجتماعی، را تشکیل می دهند. (محمدی نیا، دسترنج، ۱۳۹۱: ۲۰)

ج- محیط زیست انسانی (محیط مصنوع)

محیط زیست انسانی یا به عبارت دیگر محیط زیست انسان ساخت، به آن بخش از محیط زیست اطلاق می گردد که به دست بشر ساخته شده و ایده تفکر او می باشد. بر مبنای تعریف فوق شهرها، روستاها، بنادر، فرودگاه ها، جاده ها و ... جملگی در زمره محیط انسان ساخت و یا محیط مصنوع به شمار می آیند. (دولت آبادی، ۱۳۸۲: ۶۹)

– مفهوم آموزش

آموزش، تعلیمات منظمی است که در جهت ایجاد آمادگی برای اجرای امور زندگی، از جمله زندگی در شهر و روستا آموخته می شود. میان سطح آموزش اشخاص در جامعه و قابلیت آن جامعه برای پیشرفت در عرصه های گوناگون از جمله اقتصادی و سیاسی نوعی همبستگی وجود دارد. (دانشنامه جامع مدیریت شهری و روستای، ۱۳۸۷: ۱۶)

آموزش به طور کلی به دو صورت رسمی و غیر رسمی به انجام می رسد. آموزش رسمی در اغلب موارد مترادف آموزش تحصیلی است. در مقابل آموزش غیر رسمی شامل تمام فعالیت های آموزشی سازمان یافته خارج از نظام رسمی آموزشی است و به منظور خدمت آموزشی به مخاطبان معین طراحی و اجرا می شود.

فعالیت هایی نظیر دوره های جبرانی برای بازماندگان از تحصیل، آموزش بزرگسالان و دوره های آموزش فنی و حرفه ای خارج از نظام رسمی آموزشی از آن جمله است. (دانشنامه جامع مدیریت شهری و روستای، ۱۳۸۷: ۱۶-۱۷)

-مفهوم آموزش محیط زیست

تاکنون تعاریف متعددی از آموزش محیط زیست ارائه شده است. اما اولین تعریف از آن به سال ۱۹۶۹ بر می گردد. آموزش محیط زیست به دنبال تعلیم شهروندی است که از محیط بیوفیزیکی و مسایل مربوط به آن مطلع بوده و مشتاق کار کردن برای اجرای راه حل هاست.

در مجموع آموزش محیط زیست را می توان یک نظام فکری جدید تعریف کرد که طبق تعریف اتحادیه بین المللی حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی (IUCN) عبارت است از شناسایی ارزش ها و توضیح مفاهیم به منظور ایجاد مهارت ها و گرایش های مورد نیاز برای درک و شناخت وابستگی های انسان، فرهنگ او و محیط زیست پیرامون او. آموزش محیط زیست همچنین فعالیت هایی اعم از تصمیم گیری و خود القایی قوانین رفتاری مرتبط با کیفیت محیط زیست را شامل می شود. برای آن که معنی آموزش محیط زیست را فرا بگیریم باید سه جنبه مهم آن را بیاموزیم که عبارتند از:

- ۱) آموزش در مورد محیط زیست: محیط به عنوان موضوع مورد بررسی
- ۲) آموزش از طریق محیط زیست: اینکه در کجا محیط زیست به عنوان یک محیط برای آموزش به حساب می آید. کاربرد شرایط زندگی واقعی به عنوان اساس درخواست.
- ۳) آموزش برای محیط زیست: آموزش برای نگهداری و بهبود محیط زیست، مطالعه مشکلات محیط زیستی و فعالیت در راستای حل این مشکلات (دانشنامه جامع مدیریت شهری و روستایی، ۱۳۸۷: ۱۶-۱۷)

این سه جنبه به طور خلاصه تعیین می کند که آموزش می بایستی در مورد محیط زیست باشد و محیط را به عنوان موضوع تحقیق در نظر گرفت. آموزش از طریق محیط زیست یعنی در کجا بایستی محیط زیست را البته با در نظر گرفتن شرایط واقعی به کار برد. آموزش برای نگهداری و بهبود محیط زیست است و پیدا کردن راه حل هایی برای مسائل در رابطه با آن.

همان گونه که روش شناختی علمی به مرور زمان پیشرفت نموده است، ایده آموزش محیط زیست نیز تقویت یافته، چون کشف شد که انسان ها می توانند اثرات بسیار جبران ناپذیری بر روی محیط

زیست داشته باشند. (شیرانی بید آبادی، ۱۳۹۰: ۲۶)

-آموزش شهروندی

عبارت است از رشد و پرورش دادن ظرفیت های افراد و گروه ها برای مشارکت و تصمیم گیری و عمل آگاهانه و مسئولانه در زندگی اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی.

این آموزش ها شامل حقوق انسانی، رشد مستمر و همه جانبه، اخلاق و ارزش ها، صلح و مسالمت جویی، برابری اجتماعی و حرمت نهادن به تفاوت ها است. (لطف آبادی، ۱۳۸۵: ۲۰)

به عبارت دیگر ایجاد، تنظیم و گسترش روابط، مناسبات، حقوق و مهارت های لازم در سازماندهی ارتباطات اجزای سه گانه شهر شامل (انسان ها، فعالیت ها و اماکن شهری)، شامل موضوعاتی است که در حیطه آموزش های شهروندی قرار می گیرد. (نظام نامه جامع آموزش و مشارکت های شهروندی، ۱۳۸۵: ۸۴)

کوايگلی^۱ در تبیین مخصوص تربیت شهروندی سه مولفه به هم مرتبط را تحت عنوان دانش شهروندی، مهارت های شهروندی و نگرش های شهروندی مد نظر قرار داده و آن ها را از جمله عناصر اصلی تعریف شهروندی می داند.

کرردر یک منظر کل فرآیند تربیت شهروندی را آماده سازی جوانان برای ایفای نقش ها و مسئولیت های شهروندی تعریف می کند. (فتحی واجارگاه، واحد چوکده، ۱۳۸۸: ۱۱۹)

- شهر چیست؟

به عبارت ساده، شهر را می توان یک واحد اجتماعی و سیاسی، یک واحد فعالیتی، کالبدی و جمعیتی دانست. به عبارت کلی تر، شهر عبارت است از الحاق یک مکان با مردم ساکن آن. به نظر جغرافی دانان، شهر منظره ای مصنوعی از خیابان ها، ساختمان ها، دستگاه ها و بناهایی است که زندگی شهری را امکان پذیر می سازد. (شیعه، ۱۳۹۲: ۶)

- محیط زیست شهری

منظور از محیط زیست شهری فضاهای انسان ساخته، ساختمان ها، پیشرفت ها و ساختارهایی است که در شهرک ها و شهرها می یابیم، این در برابر حیات وحش (که در آن هیچ ردپایی از انسان نیست یا رد اندکی هست) و یا در برابر خارج از شهر، روستایی قرار می گیرد که (در آن محیط طبیعی و فرآیندهای) آن را انسان ها اداره می کنند اما آن ها را نیافریده اند.

شهر و شهرک ها نشان دهنده محیط ساختگی است که انسان ها برای خود و دیگران درست می کنند و ظهور محیط شهری نیز، چه از لحاظ تاریخی و چه از لحاظ مفهومی، مدرن ترین محیط هایی است که انسان ها و غیر انسان ها در آن سکونت دارند. (بری، ۱۳۸۰: ۳۴)

1. Quigley

2. Kerr

– واژه شناسی پایداری

«توسعه پایدار»^۱ ترجمه به معنای جلوگیری از افتادن و نزول کردن، نگهداشتن، حفظ کردن، ثابت نگه داشتن، ادامه دادن، حمایت کردن و تحمل کردن است. (شکری سرشکه، ۱۳۷۶: ۳) پایداری در یک سیستم پویا مانند جامعه بشری اساسا به معنی ثبات در طول زمان است. در نتیجه، این مفهوم چیزی نیست که بتوان آن را به راحتی اندازه گرفت و سنجید، چرا که یک کیفیت غیر ثابت است، نه یک نقطه ثابت. (مولدان، بیلهارز، ۱۳۸۱: ۸۴) واژه پایداری امروز به طور گسترده برای توصیف جهانی که در آن نظام های طبیعی و انسانی همراه هم بتوانند تا آینده ای دور ادامه حیات دهند به کار گرفته می شود. (حکمت نیا، ۱۳۹۱: ۱۹۳)

محیط زیست از دیدگاه اسلام

در ادیان شرقی به ویژه در تائوئیسم و آیین کنفوسیوس، نوعی سرسپردگی به طبیعت و ادراک اهمیت متافیزیکی آن را می بینیم که حائز اهمیت است. (صادقی، فراهانی، ۱۳۸۰: ۷۰) قرآن مجید نه اجازه می دهد بشر طبیعت را به علت عظمت آن، خدای خویش دانسته، در مقابل آن به سجده بیفتد و نه آن را موجودی فاقد روح بداند، بلکه مظاهر طبیعی را آیه (فصلت، ۳۷: ۴۱) و کلمه خداوند و موجوداتی دارای شعور نسبی که تسبیح گوی خداوندند (جمعه، ۶۲: ۱) معرفی کرده، انسان ها را به پرستش خالق آنان می خواند.

بررسی آیات قرآن کریم و روایات معصومین (علیهم السلام) موارد فراوانی از اهمیت محیط زیست از نگاه اسلام را به خواننده ارائه می کند که در ذیل به صورت اجمالی به برخی از آن ها اشاره می کنیم:

۱) خداوند کریم آن چه را در طبیعت برای بهره برداری انسان قرار داد، طبیبات دانسته و چنین نعمتی را پایه کرامت انسان معرفی کرده است. (اسراء، ۱۷: ۷۰)

۲) خداوند که خود مظهر کمال و جمال و زیبایی است، سراسر گیتی را به زیبایی می ستاید و آن را آفریده است. (سجده، ۳۲: ۱۷)

۳) خداوند متعال ضمن تاکید بر این که نظام هستی بر اساس صلح آفریده شده، در موارد متعددی از ایجاد فساد در این نظام نهی می کند. (اعراف، ۷: ۵۶). در جای دیگری نیز پس از تجویز استفاده از رزق، خداوند می فرماید: در روی زمین فتنه و فساد نکنید. (بقره، ۲: ۷) طبیعی است استفاده نابخردانه از مواهب طبیعت و زیاده روی در بهره برداری از آن، موارد فساد در روی زمین خواهد بود.

۴) خداوند متعال بر اساس روایتی که از رسول گرامی اسلام نقل شده، می فرماید: سه چیز سبب روشنی چشم است: نگاه به فضای سبز، آب جاری و روی نیکو. در جای دیگر آمده است: کاشتن درخت، جاری ساختن قنات و ... در ردیف تعلیم دانش، ساختن مسجد شمرده شده است (صادقی،

فراهانی، ۱۳۸۰: ۴۳)

امام صادق می فرمایند: چهار چیز چهره را نورانی می کند که یکی از آن ها تماشای گیاهان سبز و خرم است. اهتمام دین اسلام بر پاکیزگی طبیعت و حفظ محیط زیست می باشد. بنابراین بدیهی است که هر چه سبب از بین رفتن این زیبایی یا کم رنگ شدن آن شود، از نگاه اندیشه دینی، ناروا و در مواردی حرام و ضامن آوار است. پس وظیفه هر انسانی حفظ پاکیزگی محیط زیست پیرامون خود می باشد و این که از ارتکاب فعالیت های آلاینده بپرهیزد. اصولا وظایف دینی انسان در ارتباط با خداوند، انسان ها و طبیعت تدوین شده است. (صادقی، فراهانی، ۱۳۸۰: ۷۵)

اسلام نشان دهنده طریقی برای زندگی است که دیدگاه جامعی نسبت به هستی، حیات انسانی و روابط بین آن ها دارد و تلفیقی بین ایمان، عقیده و قانونگذاری و اجرای قوانین ایجاد می کند. در واقع اگر اسلام بر حمایت عناصر اساسی در محیط زیست و حفاظت آن ها تاکید دارد به خاطر خیر انسان و تامین ضروریات و حاجت های انسان چه برای نسل حاضر و چه نسل های آینده است و انسان را متوجه حمایت و نگهداری از خود محیط زیست و محیط زیست خود می کند. در اسلام ضرر زدن به هر چیز ممنوع است. (نوروزی، ۱۳۸۸: ۱۰۳)

تاریخچه آموزش محیط زیست در عرصه جهانی

در دهه های ۵۰ و ۶۰ وقایع فاجعه بار زیست محیطی پدید آمد. باران های اسیدی به طور وسیع گسترش یافت و مردم را مجبور کرد به طور جدی درباره محیط زیست جهانی فکر کنند. از سال ۱۹۷۰ تلاش رو به رشد همراه با فعالیت های آموزشی به مشکلات محیط زیست و آموزش محیط زیست اختصاص داده شد و سازمان ملل متحد ماهیت جهانی این اطلاعات را بازتاب داد. (لاهیجانیان، ۱۳۹۰: ۲۹)

برای نمونه چند سند مهم بین المللی حفاظت از محیط زیست که ارتباط بسیاری با بحث ما دارند را به صورت اجمالی بررسی می نماییم.

کنفرانس استکهلم

از منظر تاریخ آموزش محیط زیست، کنوانسیون سازمان ملل متحد با عنوان « محیط زیست انسانی و توسعه » که در سال ۱۹۷۲ در استکهلم سوئد تشکیل شد، نخستین تلاش جمعی بود که مسائل و بحران های زیست محیطی را به چالش کشید و نگرانی گسترده جهان را با شرکت ۱۱۳ کشور متبلور کرد و بر نقش آموزش و آگاه کردن مردم و شناساندن مسائل زیست محیطی به آنان تاکید نمود. (صالحی عمران، آقا محمدی، ۱۳۸۷: ۶) همچنین در این کنفرانس بیان شد که حفاظت محیط زیست ممکن است از فرآیند توسعه آن، جلوگیری کند، و در نتیجه آن را طی دوره بسیار طولانی تری توسعه نیافته نگه دارد. در این کنفرانس برنامه کار را از نظر سهولت اجرا به سه گروه تقسیم کرد.

(۱) آموزش

(۲) تربیت

(۳) آگاهی عمومی (لاهیجانیان، ۱۳۹۰: ۳۲)

منشور بلگراد (چهار چوبه ای جهانی برای آموزش محیط زیست)

در سال ۱۹۷۵ برای پیگیری کامل توصیه های کنفرانس استکهلم در زمینه نقش آموزش یک کارگاه بین المللی آموزش محیط زیست توسط یونسکو در بلگراد یوگسلاوی تشکیل گردید. این کارگاه اصول و خطوط اصلی برنامه جهانی آموزش محیط زیست^۱ را تهیه کرد. تمرکز بیانیه منشور بلگراد بر دو موضوع می باشد:

نقش، اهداف و اصول راهنمای آموزش محیط زیست و راهبردهایی برای توسعه آموزش محیط زیست در سطح ملی. در بیانیه منشور بلگراد بیان شد که ما به اخلاق جهانی جدیدی نیازمندیم، اخلاقی که افکار و رفتار را برای افراد و اجتماعاتی که موافق مکان آدمی در زیست کره هستند پیوند می دهد. اخلاقی که ارتباط پیچیده و در حال تغییر بین انسان و طبیعت و بین مردم را شناسایی کرده و با حساسیت به آن پاسخ می دهد. (یونسکو، ۱۳۷۰: ۱۴)

این کارگاه سندی را به عنوان میثاق بلگراد تدوین کرد که اهداف آن کمک به دولت، نهادهای ملی، منطقه ای و بین المللی برای وارد کردن آموزش محیط زیست در نظام آموزش های رسمی و غیر رسمی به منظور ترویج و گسترش الگوهای رفتاری و مسئولیت اخلاقی در سطح جمعی در حفاظت و ارتقای محیط زیست بود. (صالحی عمران، آقا محمدی، ۱۳۸۷: ۶)

کنفرانس تبیلیسی

پس از پیگیری گزارش کار کارگاه بلگراد، ادامه نتایج در سال ۱۹۷۹ در یک سند به نام «بیانیه تبیلیسی» انتشار یافت. بیانیه تبیلیسی، معیارهایی را عنوان می کند. در اینجا واژه محیط زیست در ماهیت فراگیر آن محیطی مرکب از منابع طبیعی و منابع انسانی است. وضعیت محیط زیست می تواند شامل عرصه هایی مانند استفاده منطقی از منابع طبیعی، آلودگی ویژه ی مسائل شهری، تغذیه و بهداشت و بلایای طبیعی و ... باشد. در بیانیه تبیلیسی آمده آموزش محیط زیست باید برای همه سنین و در همه سطوح به صورت رسمی و غیر رسمی اجرا گردد.

آموزش محیط زیست باید شامل آموزش جامع در تمامی دوران زندگی باشد. آموزش محیط زیست باید خود را در حل مسائل و در متن حقایق درگیر ساخته و خلاقیت، حس مسئولیت و تعهد خود را برای فردای بهتر تشویق کند. (محمودی، ویسی، ۱۳۸۴: ۶۲)

کنفرانس ریو

بیست سال پس از کنفرانس استکهلم، سازمان ملل در راستای رفع نارسایی ها و کمبودهای موجود

در سال ۱۹۹۲ در شهر «ریودوژانیرو» پایتخت برزیل کنفرانسی برگزار کرد که موضوع آن محیط زیست و توسعه دو معضل موجود در برابر انسان بود. مسائل زیست محیطی و بحران های جهانی نگرانی های جدیدی را به وجود آورد.

مدل های توسعه سنتی و مصرف اسراف آمیز و اندیشه های سنتی، دیگر نمی توانست پاسخگوی نیازهای حال و آینده جهان باشد. کنفرانس ریو دستور کار ۲۱ مشتمل بر ۴ فصل و ۴ گروه را تنظیم کرد.

دستور کار ۲۱ به طور واضح با ایده توسعه پایدار و ضرورت درک مشترک از محیط زیست به عنوان اهرم اساسی در تقویت مشارکت عموم اعلام کرد. (لوانسانی، ۱۳۷۲: ۵۶-۵۵).

در دستور کار ۲۱ ارتباط آگاهی جامعه در همبستگی طبیعت و فعالیت های انسانی در محیط زیست مورد توجه قرار گرفت. همچنین بیان کرد که بایستی اقدامات وسیعی در خصوص آموزش همه افراد از سنین مدرسه تا جوانی و بزرگسالی صورت پذیرد. (لاهیجانیان، ۱۳۹۰: ۳۷)

اجلاس جهانی توسعه پایدار (ژوهانسبورگ)

این اجلاس را کمیسیون سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۲ در ژوهانسبورگ عهده دار بود. در این اجلاس، راه های مبارزه با فقر، تخریب محیط زیست، مقابله با رشد بی رویه جمعیت و ... مورد بررسی قرار گرفت. (یونسکو، ۱۳۷۹: ۳۲) در این اجلاس سه راهکار عمده برای مقابله با تهدیدات محیط زیستی مورد توجه قرار داشت.

۱) آگاهی ۲) فوریت ۳) اجرا

اهداف ژوهانسبورگ شامل:

- حمایت از حیات
- حفظ ارزش های والای هستی
- وابستگی انسان ها
- دموکراسی در جهان و ... می باشد. به طور اجمالی، تمرکز بر پیشرفت انسان ها در زندگی و حفاظت از منابع طبیعی در برابر افزایش تقاضا برای غذا، آب، بهداشت، انرژی و ... از محورهای مطرح این اجلاس می باشد. (لاهیجانیان، ۱۳۹۰: ۴۰)

تمامی اجلاس های مطروحه و اجلاس هایی که در آینده برگزار خواهند شد همه مبین افزایش آگاهی های بوم شناختی و ترسیم بهینه از محیط مناسب زندگی پایدار است. به طور کلی آن ها در پی دستیابی به روش هایی می باشند که بتوانند همه نیازهای خود را با کمترین آسیب رسانی به محیط بوم شناختی خود بدست آورند. (ساسان پور، ۱۳۸۸: ۲۰۹).

پیشینه آموزش محیط زیست در ایران

در طول دهه های اخیر، بروز و توسعه ی بحران های مختلف زیست محیطی، نگرانی های فزاینده ای

را نسبت به امنیت زیستی انسان برانگیخته است. بخش عمده ای از معضلات زیست محیطی موجود ریشه در مشکل فرهنگی محسوب می شود. لذا نیازمند عزم ملی و بین المللی برای تقویت فرهنگ حفاظت محیط زیست، کلید رویارویی با این مشکل فرهنگی و رویکردی پیشگیرانه و اثر بخش در جهت ارتقای آگاهی های زیست محیطی می باشد.

سابقه ی آموزش محیط زیست در دنیا به سال ۱۹۷۲ و کنفرانس سازمان ملل متحد با عنوان محیط زیست انسانی و توسعه در سوئد باز می گردد. این کنفرانس اولین تلاش جمعی ۱۱۳ کشور جهان برای تاکید بر نقش آموزش و آگاه کردن مردم نسبت به مسائل محیط زیستی بود. پس از آن نیز اقدامات موثری در این زمینه انجام شد. در سال ۱۹۹۲ نیز، پس از برگزاری کنفرانس محیط زیست و توسعه در ریودوژانیرو و برزیل و تدوین دستور کار ۲۱ بر ضرورت ایجاد و تداوم یک نهضت آموزش با هدف تغییر رفتار و اصلاح بینش عمومی نسبت به محیط زیست به عنوان مقدمه عمل برای دستیابی به توسعه پایدار تاکید شد. هم اکنون نیز در دهه ای قرار داریم که از سوی سازمان ملل متحد به عنوان دهه آموزش برای محیط زیست و توسعه پایدار نامگذاری شده است. در این راستا و نظر به تصریح اصل مترقی پنجاهم قانون اساسی کشور در حفاظت از محیط زیست به عنوان یک وظیفه عمومی که همگانی بودن آن را در ضمیر خود نهفته دارد و نیز با توجه به این که آموزش یکی از موثرترین مولفه های تاثیرگذار بر توسعه ی پایدار هر کشور است، انجام اقداماتی وسیع، همه جانبه، مستمر و فراگیر در جهت افزایش آگاهی های زیست محیطی جامعه امری ضروری می نماید. (شیرانی بیدآبادی، ۱۳۹۰: ۳۲)

در سال ۱۳۵۱ به دلیل نیاز به نیروی انسانی، آموزشگاه عالی حفاظت محیط زیست تاسیس شد. این آموزشگاه دو نوع آموزش را بر عهده داشت.

الف- آموزش شش ماهه به عنوان آموزش سازندگی

ب- آموزش دو ساله جهت آموزش تکنیک های حفاظت محیط زیست. بعد از آن دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران و بسیاری از مراکز آموزش عالی به تربیت نیروی انسانی متخصص در امر حفاظت از محیط زیست اقدام کردند. البته در سال های قبل از انقلاب اسلامی، وزارت آموزش و پرورش با همت کارشناسان سازمان حفاظت محیط زیست، مطالبی البته نه چندان زیاد در زمینه محیط زیست در کتاب های درسی دانش آموزان گنجانده. با توجه به مطالب کم و عدم اطلاعات معلمان در این زمینه، آموزش های مناسبی صورت نگرفت و از همه مهم تر با جمعیت محدود آن زمان، تخریب محیط زیست قبلی قابل رویت نبود. در سال ۱۳۶۷ با همت دفتر آموزش زیست محیطی سازمان حفاظت محیط زیست، کتاب «محیط زیست» به عنوان درس عمومی کلیه رشته های آموزش عالی قرار گرفت. (البرزی، ۱۳۹۰: ۱۰۳)

پیشینه تحقیق

۱) حیدری و محرم نژاد در سال ۱۳۸۲: در مقاله ای تحت عنوان « تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش» به این نتایج دست پیدا کردند: طبق اطلاعات کسب شده از ۴۲۰ نفر از جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله ساکن شهر تهران، بررسی ها نشان داد که ضرورت حفظ محیط زیست در بین آنها کم رنگ است و نه تنها ۸۲/۸۷ درصد از جوانان به حفظ محیط زیست اهمیت نمی دهند، بلکه ۳۸/۱۱ درصد از آنها حفظ محیط زیست را وظیفه خود نمی دانند

۲) میردامادی و جوکاردر سال ۱۳۸۹: در مقاله ای با عنوان « دیدگاه دانش آموزان دختر دبیرستان های شهر شیراز نسبت به حفاظت از محیط زیست» به این نتایج دست پیدا کردند: بررسی نظرات و دیدگاه های دانش آموزان در خصوص حفاظت از محیط زیست بیانگر آن است که آنان تا حدود زیادی معتقدند که حفاظت از محیط زیست منجر به تصمیمات آگاهانه ای در خصوص توجه به نسل های آینده می گردد و تمایل دارند با سازمان ها و تشکل های مردمی که در رابطه با حفاظت محیط زیست فعالیت می کنند، همکاری نمایند.

۳) رفیعی و لطفی در سال ۱۳۸۹: در مقاله ای با عنوان « آموزش شهروندی و نقش آن در تحقق و دست یابی به توسعه پایدار شهری مطالعه موردی منطقه ۵ شهر تهران» به این نتیجه رسیدند که از دیدگاه ساکنان منطقه ۵ شهر تهران با حجم نمونه آماری ۳۸۴ نفر با هدف بررسی میزان تاثیر آموزش های شهروندی در تحقق و دست یابی به توسعه پایدار شهری در ابعاد مختلف (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی) توسعه بایستی دقیقاً در مرکز تمامی برنامه های آموزشی شهروندی قرار گیرد و به دلیل آنکه زیر بنای توسعه شهری و به تبع آن توسعه ملی، توسعه در هر یک از بخش ها نیاز به آموزش ضروری به نظر می رسد.

۴) تحقیقی که هانشل و لیگت در سال ۲۰۰۲ انجام داده اند نشان می دهد که آموزش ضمن خدمت محیط زیست توأم با مطالب تکمیلی کلاسی از نظر افزایش اطلاعات دانش آموزان و اتخاذ گرایش مثبت در قبال محیط زیست و آگاهی از نقش انسان در برابر آن، دستاوردهای قابل توجهی را به دنبال داشته است.

روش تحقیق

روش تحقیق در این شیوه اسنادی - کتابخانه ای می باشد.

ابزار گردآوری اطلاعات

در این تحقیق در روش گردآوری از نوع کتابخانه ای از ابزار و اسناد مربوطه شامل مقالات، کتب، اینترنت، فیش و... استفاده می گردد .

یافته های پژوهش

سوال اصلی تحقیق : در کشورهای پیشرفته، جهت توسعه فرهنگ پایدار محیط زیست شهری چگونه عمل می کنند؟

در این بخش از مقاله به تجربه ارزشمند فرهنگ محیط زیست شهری در شهرهای پیشرفته جهان از قبیل شهرهای آکسفورد در انگلیس، هالیفکس در کانادا، کوریتابا در برزیل و بیزانسون در فرانسه به طور مختصر اشاره می گردد:

- تجربه ای نو در نظافت بدنه خیابان های آکسفورد

شورای شهر آکسفورد در انگلیس تلاش می کند دیوارهای شهر را از هر گونه نوشته و آرایش و زنگار بزدايد. در شهر آکسفورد، تخریب گرایان هر ساله با چسباندن برچسب بر ساختمان ها و تابلوهای راهنمایی و نوشتن امضا و یادگاری بر روی دیوارها، ده ها هزار پوند خسارت را موجب می شوند. شورای شهر به منظور مقابله جدی با معضل یاد شده از پلیس نیز کمک گرفته است. به همین منظور شماره تماس ۹۹۹ برای دریافت گزارش های مردمی در مورد دیوار نویسی در نظر گرفته شده است. همچنین این شورا در حال پایه ریزی بانکی اطلاعاتی است که با کمک آن بتواند هویت دیوار نویس ها را شناسایی کند و آن ها را تحت پیگرد قانونی قرار دهد.

«ملکوم هارت» عضو واحد پاکسازی شورای شهر معتقد است: «مواجهه با این مشکل، منابع مالی و زمان بسیاری را به خود اختصاص می دهد. لذا وظیفه شورای شهر است تا به مردم یادآوری کند که دیوارنویسی، خطایی اجتماعی است و باید به ماموران پلیس گزارش شود. پاکسازی دیوار نوشته ها باعث می شود احساس غرور و افتخار مردم نسبت به شهر افزایش یابد و در نهایت آکسفورد به مکانی دلچسب و دوست داشتنی برای گردشگران بدل گردد.»

یادآور می شود که برخی از اعضای شورای شهر آکسفورد نیز معضل دیوار نویسی را برخاسته از نیاز شهروندان می دانند و بر این باورند که ایجاد مکان های ویژه ای به همین منظور، می توان پاسخی به این نیاز شهروندان باشد. (شورای عالی استان ها، ۱۳۸۵: ۴۰)

- پاکیزگی در هالیفکس

شهرداری و شورای شهر هالیفکس کانادا به منظور جلوگیری از گسترش آلودگی های زیست محیطی برنامه ی ویژه ای را در صدر اقدامات خود قرار داده است.

فاضلابی که از آشپزخانه ها و حمام ها خارج می شود، تنها منبع آلوده کنند ای نیست که مسئولان شهر بندری هالیفکس را دچار دردسر کرده است. آلاینده های دیگری نیز وجود دارند که در نقاط مختلف به سیستم فاضلاب شهری می پیوندند و سراسر بندر را می آلاینند. در واقع ضایعات شیمیایی، خانگی، تجاری، سازمانی و صنعتی همگی در پیدایش گستره وسیعی از آلودگی دست دارند.

شورای شهر و شهرداری هالیفکس به منظور کنترل منابع آلاینده، راهبردی را تحت عنوان «برنامه پیشگیری از آلودگی» مد نظر قرار داده است و قصد دارد با اجرای آن سطح مواد خوراکی، فلزی و سمی را که وارد سیستم فاضلاب می شوند، کاهش دهد. لازم به ذکر است که علاوه بر برنامه ی مذکور، در ژوئیه ۲۰۰۱ شهرداری هالیفکس قانون دفع قانونی آب های آلوده را نیز به اجرا گذاشت.

این قانون بر دفع منظم موادی همچون رنگ، حلال های شیمیایی، فلزات و ضایعات سمی تاکید می کرد.

بر اساس برنامه پیشگیری از آلودگی، اطلاعات مربوط به مکان های صنعتی و تجاری آلاینده جمع آوری می شود. سپس شهروندان به منظور مشارکت در کاهش آلاینده های موجود در آب ها تحت آموزش های ویژه قرار می گیرند.

در فرآیند اجرای این برنامه نکات زیر مورد توجه قرار گرفته است:

- کاهش و یا حذف استفاده خانگی و تجاری از محصولات خطرناک؛
- اجتناب از ریختن محصولات پاک کننده، رنگ ها، حلال ها و حشره کش ها در راه آب آشپزخانه و استفاده بهینه از مخازن ضایعات خانگی شهرداری؛
- تشویق مردم به داشتن احساس مسئولیت در دفع پسماند در محل کار؛
- آگاه سازی مردم از پیشرفت برنامه های شهرداری در جهت کاهش آلودگی منابع؛
- تشویق شهروندان به گزارش دادن در صورت مشاهده تخلفات مربوط به پسماند.

لازم به ذکر است که شهرداری هالیفکس از طریق برنامه کنترل آلودگی، همکاری نزدیکی را با مشاغلی که کار آن ها مرتبط با ضایعات خطرناک است، آغاز کرده است. بدین منظور مخازن مخصوص دفع پسماندهای خطرناک خانگی در نقاط ویژه ای نصب شده اند، که این امر امکان دفع ایمن تر این مواد را فراهم می آورد.

از سوی دیگر شورای شهر نیز با همکاری شهرداری اقدامات گسترده ای را برای آگاه ساختن عموم مردم از خطرهای ضایعات سمی و چگونگی دفع این ضایعات در پیش گرفته است. (محمودی، ویسی، ۱۳۸۴: ۱۶۰)

- کوریتابا، الگوی شهر پاک

شورای شهر و شهرداری «کوریتابا» در برزیل توانسته اند با اتخاذ تدابیر مناسب، جلوه های بهداشت و پاکیزگی را در شهر تحقق بخشند.

کوریتابا شهری صنعتی در جنوب برزیل است که ۱۵ میلیون نفر جمعیت دارد. تا ۵ دهه پیش از این فقر شدید، خشونت و هرج و مرج در کوریتابا موج می زد اما از سال ۱۹۷۰ میلادی به بعد مسئولان شهر به همراه شهرسازان و جامعه شناسان با اجرای طرح های موفق، آرمان های این شهر را به واقعیت تبدیل کردند، به گونه ای که امروزه «کوریتابا» به عنوان شهری موفق در سطح جهانی مطرح است.

در این شهر، علاوه بر دولت، تمام موسسات و شرکت های داخلی و بین المللی به نحوی در پروژه های عمومی بهداشت شهر مشارکت و فعالیت می کنند.

لازم به ذکر است که با هماهنگی شورای شهر، گروه ویژه ای در سطح شهر پسماندها را جمع آوری

می کنند که در این فرآیند مشارکت شهروندان نیز نقش عمده ای دارد. برای اجرای بهتر پروژه جمع آوری و تفکیک پسماند، شهروندان تحت آموزش های ویژه قرار می گیرند. این پروژه که ۳۵ هزار دلار هزینه دارد در ۶۵ محله به اجرا در می آید و در نتیجه ی آن ۳۰ تن مواد زائد قابل بازیافت به دست می آید. متعاقب اجرای پروژه مذکور، محل هایی برای تخلیه پسماند نیز ایجاد شده است. ذکر این نکته ضروری است که علاوه بر شورای شهر کوریتابا، دانشگاه محیط زیست شهر نیز کلاس های رایگان آموزش شهروندی و بهداشت شهری برگزار می کند. از دیگر تمهیداتی که برای پاکیزگی بیشتر شهر در نظر گرفته شده است، استقرار سطل های ویژه در سطح شهر برای فضولات حیوانی خانگی است که با علامت خاصی از سایر سطل های پسماند متمایز می شود. از دیگر مشخصه های این شهر شبکه حمل و نقل پاکیزه شهری است. سیستم حمل و نقل این شهر با تفکیک کاربری های مسکونی، اداری و تفریحی طرح ریزی شده است و رفت و آمد از مرکز شهر به نقاط مختلف از طریق دسترسی ای صورت می گیرد که «خیابان شهروندان» نام دارد. گفتنی است در کوریتابا مجتمع های بزرگی وجود دارند که نیازهای شهروندان را در زمینه های مسکن، اشتغال، کلاس های موسیقی، خرید مجله و روزنامه و مایحتاج روزانه و مواردی از این دست پاسخ می گویند. مجموع اقدامات یاد شده موجب گشته است که از حجم رفت و آمدهای غیر ضروری در سطح شهر به میزان زیادی کاسته شود و در نتیجه، شهروندان هوای پاک تری را تنفس کنند. نکته شایان توجه اینکه در این شهر میزان استفاده از اتومبیل های شخصی ۳۰ درصد است. یادآور می شود شهرت جهانی کوریتابا به عنوان شهری منظم، بهداشتی و با سرویس های خدماتی لازم، از یک سو سالانه ۱۶ میلیون توریست را به خود جلب می کند و از سوی دیگر میزان اشتغال را نسبت به شهرهای دیگر برزیل به میزان ۵ درصد افزایش داده است. (شورای عالی استان ها، ۱۳۸۵: ۴۲)

۴- بیزانسون بدون آلودگی

شورای شهر بیزانسون در فرانسه تدابیر ویژه ای را برای بهبود بهداشت عمومی شهر در پیش گرفته است. از جمله اقدامات مهم در این زمینه پاکسازی ظاهر ساختمان های شهر با موافقت مالکان آن ها است. بدین منظور شهروندان متقاضی می توانند با گروه های ویژه ای که شورای شهر تعیین کرده است، تماس بگیرند. پس از انجام توافق های اولیه قراردادی با مالک بسته می شود که بر اساس آن گروه ویژه متعهد می گردد نمای ساختمان را کاملا از آلودگی ها پاک کند، و در نقاطی که نوشته ها یا نقش های نامناسب به چشم می خورد، متناسب با شرایط ویژه ساختمان و محیط پیرامون آن، نقش هایی زیبا و مناسب را جایگزین سازد. پس از اجرای کامل قرارداد، نگهداری از نمای ساختمان و حفظ پاکیزگی آن به عهده مالک گذاشته می شود. نکته در خور توجه اینکه به منظور نگهداری از نمای ساختمان ها فیلم هایی آموزشی به وسیله

شورای شهر تهیه و برای مردم پخش می شود. در این فیلم ها نکاتی که پس از پاکسازی به وسیله گروه ویژه باید مد نظر مالک قرار گیرد، مطرح می شود.

شورای شهر بیزانسون قبل و بعد از مراسم ویژه ی ملی، جشن ها و فستیوال ها، تیم خاصی را برای پاکسازی شهر تعیین می کند و کلیه ملاحظات را که در امر پاکسازی باید مورد توجه قرار گیرد، به آن ها آموزش می دهد.

این شورا با رعایت اصول اجتماعی و زیست محیطی، راهکارهای متفاوتی را همچون نظافت معابر شهر، پاکیزگی مراکز خرید و بازارهای شهر، بهداشت مبلمان شهری، مدیریت صحیح مواد زائد و کاهش آلودگی های صوتی در مناطق پرترافیک شهری اتخاذ کرده است.

لازم به ذکر است که موفقیت شورای شهر در اجرای برنامه های بهداشت شهری و دستیابی به نتایج مطلوب، مدیون عواملی است که مهم ترین آن ها عبارت است از : آموزش به شهروندان، استفاده از ابزارهای پیشرفته و کاربران آموزش دیده و وجود تعهد همگانی برای پاکیزگی و بهداشت شهر در میان مردم و مسولان. (شورای عالی استان ها، ۱۳۸۵: ۴۳)

نتیجه

توسعه سریع شهری، در چند دهه معاصر از ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و محیطی و ... زندگی بشر را تحت تاثیر قرار داده است. مطرح شدن توسعه پایدار، به عنوان شعار اصلی هزاره سوم نیز ناشی از اثرات شهرها برگستره ی زیست کره و ابعاد مختلف زندگی انسانی است. نگرش توسعه پایدار بر این اندیشه است که فناوری نمی تواند هرگونه کاهش منابع طبیعی را جبران سازد و سرمایه طبیعی، مکمل سرمایه انسان ساخت است و در این راستا سازمان ملل از مبانی و دیدگاه مفهومی توسعه پایدار حمایت می کند. شهرها به عنوان عامل اصلی ایجاد کننده ناپایداری در جهان به شمار می روند و در واقع پایداری شهری و پایداری جهانی هر دو مفهومی واحد هستند. بر این اساس با توجه به پیچیدگی ذاتی شهرها و ابعاد مختلف تاثیرگذاری آن ها تنها راه دستیابی به پایداری شهری وجود بسترهای فرهنگی مناسب از طریق آموزش و آگاهی دادن به مردم می باشد.

به طور کلی آموزش به معنای ارتقای آگاهی های انسان در زمینه مورد نظر است. برای حفظ و پایداری محیط زیست رهیافت حفاظت اصولی از محیط زیست که برخاسته از تجارب جهان است، از کارایی مطلوب برخوردار است و به نظر می رسد که در صورت بذل توجه به قوانین و چهار چوب های آن به حرکتی پایدار در حفاظت از محیط زیست امیدوار بود.

پیشنهادات:

الف-پیشنهادات براساس یافته های پژوهش

با توجه به نتایج و یافته های پژوهش حاضر پیشنهاد می گردد در جهت توسعه فرهنگ محیط زیست

شهری، فعالیت های زیر در سطح شهرهای انجام گیرد:

- نصب بنر و پیامهایی پیرامون اهمیت به محیط زیست شهری در اماکن عمومی و شناسایی افراد متخلف در تخریب محیط زیست شهری
- کنترل و هدایت درست فاضلاب های کارخانجات و منازل مسکونی و آموزش شهروندان در زمینه احترام به طبیعت و محیط زندگی
- تقویت تبلیغات و رسانه های گروهی در حفظ محیط زیست شهری و هماهنگی میان سازمان های شهری در حفظ محیط زیست و اجرای طرح پلیس محیط زیست در مدارس و محلات
- توجه به الگوی شهرهای آکسفورد انگلیس، هالیفکس کانادا، کوریتا با برزیل و بیزانسون فرانسه در زمینه توسعه فرهنگ محیط زیست شهری
- ایجاد نظام های اطلاع رسانی زیست محیطی و حمایت همه جانبه ی دولت جهت تأمین اعتبار مناسب برای ایجاد شرایط و امکانات و تسهیلات ویژه برنامه ریزی در زمینه محیط زیست
- تبلیغات جهت استفاده از وسایل نقلیه عمومی و دوچرخه به جای موتور سیکلت و اتومبیل های شخصی جهت کاهش ترافیک و آلودگی.
- ب- پیشنهادات براساس یافته های ادبیات و پیشینه تحقیق
 - ابتکارات و ایجاد نمایشگاه وسایل ساخته شده از مواد زائد در شهرهای ایران
 - برگزاری مسابقات با محوریت زیست محیطی در قالب نقاشی، تئاتر، فیلم، عکس در سطح شهر
 - مشارکت و توجه شهروندان علی الخصوص جوانان شهر به حفظ بهداشت محیط زندگی
 - تلاش مسئولان شهر در پیشگیری از تخریب و نابودی محیط زیست شهر و وضع قوانین
 - ساماندهی و پالایش فعالیتها و کاربری های ناسازگار در محل سکونت شهروندان
 - توسعه ی پارک ها و فضای سبز شهری و برنامه ریزی در زمینه ی ایجاد فضای سبز در مدارس شهر.
- برگزاری کلاس های آموزشی و همایش های زیست محیطی توسط متولیان امر محیط زیست از جمله سازمان محیط زیست و شهر داری ها و سایر ارگان های مرتبط در زمینه ی شناخت حقوق و وظایف شهروندان در شهر به منظور ایجاد شهری سالم و پایدار و استفاده از نظرات متخصصان و اندیشمندان در برنامه ریزی آموزش محیط زیست.

منابع

- قرآن کریم
- اداره نظارت و بازرسی، ۱۳۸۴، محیط بانان، انتشارات سازمان حفاظت زیست تهران، جلد دوم، ص ۶
- برزگر، اردشیر، ۱۳۲۹، تاریخ طبرستان پیش از اسلام، انتشارات وزارت فرهنگ، جلد دوم، ص ۴۴
- بری، جان، ۱۳۸۰، طبیعت محیط زیست و نظریه های اجتماعی، ترجمه حسن پویان و نیره توکلی، انتشارات سازمان محیط زیست، جلد دوم، ص ۳۴
- بنان، غلامعلی، ۱۳۵۱، محیط زیست انسان و جلوگیری از آلودگی آن، تهران انجمن ملی حفاظت منابع طبیعی و محیط زیست انسانی، جلد دوم، ص ۱۲۰
- پالم، جوی ای، ۱۳۸۲، آموزش محیط زیست در قرن بیست و یکم، ترجمه محمد علی خورشید دوست، تهران، انتشارات سمت، جلد اول، ص ۱۳
- پژومان، هادی، ۱۳۸۱، محیط زیست و امنیت بین المللی، فصلنامه علمی سازمان حفاظت محیط زیست، شماره ۳۷، ص ۵۸
- حاتمی، حمید، رضوی، منصور، ۱۳۸۳، بهداشت جامع عمومی، انتشارات دانشگاه تهران، جلد اول، ص ۲۴
- خاکسار، کیوان، شفیعی مازندرانی، محمد، ۱۳۸۸، طبیعت و انسان و تاثیر محیط زیست بر انسان از دیدگاه علم و انسان، انتشارات دانشگاه آزاد اسلام واحد قم، جلد دوم، ص ۲۴
- دانشنامه جامع مدیریت شهری و روستای، ۱۳۸۷، تهران انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور (وزارت کشور)، ص ۱۱۲ و ۱۷
- دولت آبادی، حسن، ۱۳۸۲، فرهنگ محیط زیست، انتشارات فرهنگ معاصر، جلد اول، ص ۶۹
- ساسان پور، فرزانه، ارزیابی توان محیط شهری برای مدیریت خوب شهری، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۳۸۸، شماره ۱۳، ص ۲۰۹.
- شکری سرشکه، حسین، ارائه راهبردی زیست محیطی برای برنامه ریزی توسعه پایدار، استاد راهنما: مجید مخدوم، درجه اخذ کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران دانشکده محیط زیست گروه برنامه ریزی و مدیریت محیط زیست، ۱۳۷۶، ص ۳
- شورای عالی استان ها، شوراها، ماهنامه اطلاع رسانی آموزشی و پژوهشی، شماره ششم، ۱۳۸۵، تهران، ص ۴۳-۴۰
- شیرانی بیدآبادی، الهام، اثرگذاری آموزش محیط زیست شهری بر ارزشگذاری و رفتار زیست محیطی دانش آموزان دختر مقطع راهنمایی ناحیه ۵ اصفهان، استاد راهنما: مریم لاریجانی، درجه اخذ کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، واحد شهر ری تهران، ۱۳۹۰، ص ۳۲-۲۲

- شیعه، اسماعیل، ۱۳۹۲، مقدمه ای بر مبانی برنامه ریزی شهری، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، جلد اول، شماره ۱۰۴، ص ۶
- صادقی، حسین، فراهانی، سعید، ۱۳۸۰، محیط زیست از منظر دین و اقتصاد، فصلنامه اقتصاد اسلامی، شماره دهم، سال سوم، ص ۷۰-۴۵
- صالحی عمران، ابراهیم، آقا محمدی، بررسی دانش، نگرش و مهارت های زیست محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران، فصلنامه و تعلیم تربیت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی پرتال جامع علوم انسانی، ۱۳۸۷، شماره ۹۵، ص ۶
- طراوتی، حمید، ایافت، امیر، ۱۳۷۷، کنفرانس سازمان ملل درباره محیط زیست و توسعه- دستور کار ۲۱، تهران انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، جلد دوم، ص ۶۹
- فتحی واجارگاه، کورش، واحد چوکده، سکینه، ۱۳۸۸، آموزش شهروندی در مدارس، انتشارات آییژ، جلد اول، ص ۱۱۹
- لاهیجانیان، اکرم الملوک، ۱۳۹۰، آموزش محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ص ۹۶-۲۹
- لطف آبادی، حسین، آموزش شهروندی و جهانی همراه با تحکیم هویت و نظام ارزشی دانش آموزان، پرتال جهاد دانشگاهی، ۱۳۸۵، ص ۲۰
- لوسانی، احمد، ۱۳۷۲، کنفرانس بین المللی محیط زیست در ریو، تهران دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ص ۵۶-۵۵
- مبصر، عباس، بررسی وضعیت آموزش محیط زیست در دوره ابتدایی شهر تهران و نقش آن در توسعه پایدار از دیدگاه مدیران و معلمان ابتدایی منطقه ۱ شهر تهران، استاد راهنما: مسعود منوری، اخذ درجه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات تهران، ۱۳۸۶، ص ۱۸.
- محمدی زاده، محمد جواد، ۱۳۸۸، فضای سبز، ویژه مجموعه نظام جامع آموزشی، تهیه و تنظیم معاونت برنامه ریزی سازمان شهرداری های کشور، انتشارات موسسه فرهنگی اطلاع رسانی و مطبوعاتی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، ص ۱۱
- محرم نژاد، ناصر، حیدری، عمران، تدوین الگوی مدیریتی توسعه پایدار آموزش محیط زیست برای نسل جوان کشور، انتشارات علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۱۳۸۵، شماره ۲۸، ص ۷۱-۶۹
- محرم نژاد، ناصر، مدیریت و برنامه ریزی محیط زیست، انتشارات دانش بهبه، فصلنامه علمی- ترویجی آموزشی محیط زیست و توسعه پایدار، ۱۳۹۱، ص ۴۰
- محمدی نیا، طیبه، دسترنج، منصوره و همکاران، نهادینه سازی فرهنگ زیست محیطی بر مبنای فرهنگ اسلامی، فصلنامه علمی- ترویجی آموزشی محیط زیست و توسعه پایدار، ۱۳۹۱، دوره اول، شماره اول، ص ۲۰

- محمودی، حسین، ویسی، هادی، ترویج و آموزش محیط زیست رهیافتی در حفاظت اصولی از محیط زیست، فصلنامه علوم محیطی دانشگاه شهید بهشتی تهران، ۱۳۸۴، شماره ۸، ص ۶۰-۶۲
- نظام نامه جامع آموزش و مشارکت های شهروندی شهرداری تهران، ۱۳۸۵، انتشارات معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، اداره کل آموزش و مشارکت های شهروندی شهر تهران، ص ۸۴
- نوروزی، سهیل، حقوق محیط زیست و حمایت محیط زیست در اسلام، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۳۸۸، ص ۱۰۳
- یونسکو، بخش آموزش علمی، فنی و حرفه ای، ۱۳۷۰، آموزش بین المللی محیط زیست- تاریخچه- دانش پایه و روش های آموزشی آن، ترجمه فیروزه برومند، انتشارات کمیسیون ملی یونسکو تهران، جلد اول، ص ۱۴
- یونسکو، ۱۳۷۹، آموزش برای یک آینده پایدار، ترجمه حسن پویان، انتشارات سازمان حفاظت محیط زیست، جلد اول، ص ۳۲

